

FIM-reactie op het eindrapport Beleidsdoorlichting Erfgoed door DSP

Aan: Staatssecretaris Uslu van OCW en aan de Tweede Kamer
2 juni 2023

Excellentie, geachte mevrouw Uslu,

Het Ministerie van OCW heeft in 2022 het eindrapport Beleidsdoorlichting Erfgoed laten opstellen door de DSP-Groep. Het eindrapport is een geïntegreerde beleidsdoorlichting van drie beleidsmiddelen: de periodieke beleidsdoorlichting, de evaluatie van de Erfgoedwet en de Erfgoedbalans. Het Ministerie zal in 2023 een reactie op dit rapport naar de Tweede Kamer sturen. Via deze brief vraagt de Federatie Instandhouding Monumenten (FIM) staatssecretaris Uslu van OCW om de volgende punten op te nemen in haar reactie op het DSP-rapport.

FIM-aandachtspunten en vragen

De FIM vraagt uw aandacht voor de volgende punten:

1. Integrale visie op erfgoed ontwikkelen in relatie tot grote uitdagingen

Onze samenleving staat voor een aantal grote uitdagingen, die van invloed zijn op erfgoed:

- Klimaatverandering en waterhuishouding;
- Energietransitie en verduurzaming;
- Woningopgave en bevolkingsgroei;
- Democratische vernieuwing en participatie.

Deze uitdagingen vragen om een integrale visie op de rol van erfgoed bij grote maatschappelijke opgaven. Laat u vooral ook inspireren door de voorbeelden op provinciaal niveau in

www.erfgoedpamflet.nl

* De FIM geeft OCW in overweging om in samenspraak met het erfgoedveld en kennisinstituten een integrale visie op te stellen over de mogelijke rol van erfgoed bij grote uitdagingen, juist om lessen en inzichten te formuleren voor toekomstig erfgoedbeleid.

2. Erfgoed inzetten bij maatschappelijke opgaven en transities

Het eindrapport ziet de gevolgen van grote maatschappelijke opgaven en transities als risico's voor erfgoed. De erfgoedsector zelf ziet vooral de kansen en pleit ervoor om erfgoed in te zetten als onderdeel van de oplossing. Van belang is dat OCW de bijdragen van erfgoed aan de maatschappelijke opgaven inzet bij de beleidsprogramma's van andere departementen.

* De FIM roept OCW op om het belang van erfgoed als oplossing van maatschappelijke opgaven onder de aandacht te brengen van andere departementen en gezamenlijk financiering te zoeken voor interdepartementale programma's, zoals Erfgoed en Woningbouw, Erfgoed Deal, DML+ en DuMaVa, Isoleren van Monumenten.

3. Beschermingsregime ontwikkelen voor alle soorten erfgoed

De splitsing in de Erfgoedwet tussen een museale route voor roerend erfgoed en een monumentale route voor onroerende zaken met een volledig verschillend beschermingsregime maakt dat een aantal soorten erfgoed binnen de Nederlandse grenzen onvoldoende beschermd zijn. Dit geldt o.a.

voor klinkend erfgoed, interieurs, maritiem erfgoed, erfgoed in de leefomgeving en immaterieel erfgoed.

* De FIM stelt OCW voor om op fundamenteel niveau te onderzoeken op welke wijze de Erfgoedwet wel effectief en doeltreffend kan worden voor alle soorten erfgoed.

4. Tekort aan menskracht en expertise bij gemeenten oplossen

Het tekort aan gemeentelijke menskracht en expertise en het onvoldoende provinciale toezicht daarop hindert niet alleen de bescherming van monumenten, maar vertraagt ook de uitvoering van verduurzaming van erfgoed, de inzet van erfgoed voor de woningbouwopgave en de herbestemming van monumenten.

* De FIM vraagt OCW om een gedegen plan van aanpak om samen met de VNG scholing en bijscholing op te zetten voor gemeentelijke erfgoedmedewerkers, op het gebied van erfgoed in de leefomgeving, ruimtelijke ordening, erfgoedparticipatie en verduurzaming.

5. Tekort aan vaklieden aanpakken

Het reguliere MBO-onderwijs biedt geen plek aan kleinschalige, ambachtelijke opleidingen. Daarvoor subsidieerde het rijk tijdelijk drie instellingen: ERM, NCE en ROP. De kwetsbaarheid van deze instellingen en het dreigende tekort aan vaklieden is een risico voor het vakkundig onderhoud en restauratie van monumenten.

* De FIM vraagt OCW om nader te onderzoeken op welke wijze erfgoedopleidingen structureel gefinancierd kunnen worden.

6. De basis op orde heeft een stelselherziening nodig

Over het algemeen zijn monumenten in goede staat, maar voor een aantal soorten monumenten is het huidige stelsel niet toereikend. Dat geldt voor een beperkt aantal zeer grote monumenten en voor groen erfgoed.

* De FIM dringt aan op een stelselherziening en een structurele oplossing voor de zeer grote monumenten en het groen erfgoed.

7. Aanpassing Erfgoedwet op nieuwe inzichten en ontwikkelingen

De Erfgoedwet heeft nog niet geleid tot een harmonisatie van beschermingsregimes en is nog niet toegerust om ook immaterieel erfgoed en erfgoedparticipatie een vorm van wettelijke bescherming te bieden.

* De FIM vraagt OCW om een toezegging om een aanpassing van de Erfgoedwet voor te bereiden op de punten: harmonisatie beschermingsregimes, immaterieel erfgoed en erfgoedparticipatie.

De FIM is, als grootste koepelorganisatie van monumentenorganisaties, uiteraard als altijd graag bereid om met u of met Kamerleden hierover mee te denken. Wij dragen graag suggesties voor oplossingen aan over bovenstaande aandachtspunten.

In de bijlage zijn bovenstaande aandachtspunten verder toegelicht.

Met vriendelijke groet,

Eefje van Duin
Voorzitter FIM

BIJLAGE

Reactie op Samenvatting eindrapport

Ambitieniveau eindrapport tegenover Kamerbrieven Uslu en De Jonge over erfgoed

Het eindrapport Beleidsdoorlichting Erfgoed, verder genoemd ‘eindrapport’, is weliswaar lijk, maar er spreekt onvoldoende ambitie uit, in tegenstelling tot de Kamerbrief van staatssecretaris Uslu van 23 mei 2022 over het cultuurbeleid en de Kamerbrief van minister De Jonge, mede namens staatssecretaris Uslu, op 11 juli 2022 over het isoleren van monumenten.

De Kamerbrieven¹ gaan onder andere in op de inbedding van erfgoed in de leefomgeving met een programma werkvoorbereiding erfgoed en woningbouw en op subsidieregelingen voor aardbevingsschade in Groningen. De staatssecretaris spreekt de ambitie uit dat de positie van erfgoed bij de grote transities wordt versterkt, in lijn met de ambities van Mooi Nederland, het programma Woningbouw en de aanscherping van de Nationale Omgevingsvisie. Zij noemt de openstelling van de DuMaVa, de Investeringssubsidie duurzaam maatschappelijk vastgoed en ze wil monumenten opnemen in het Nationaal Isolatieprogramma. Wij vinden weinig van deze ambities terug in het DSP-eindrapport.

Naast onvoldoende ambitie gaat het eindrapport op een aantal belangrijke punten voorbij aan de schriftelijke reactie die de FIM op 25 juni 2022 verstuurd heeft aan het Ministerie en DSP. Daarom reageert de FIM nu opnieuw schriftelijk, niet alleen naar het Ministerie, de RCE en DSP, maar ook naar de Tweede Kamer. De FIM vraagt in deze brief om een reactie van het Ministerie op deze punten.

Onderzoeksaanpak

De onderzoeksoptiek en leesbaarheid van het eindrapport is niet optimaal. De keuze om drie beleidsmiddelen, met nogal verschillende doelen en werkwijzen, te laten opnemen in één rapportage heeft geleid tot een warrig eindrapport. Dit is niet voor herhaling vatbaar.

Resultaten van de 3 hoofdvragen

Hoofdvraag 1: Ontwikkeling staat van het erfgoed tussen 2016 – 2021

Het eindrapport meldt dat het erfgoed er in algemene zin goed voorstaat. De FIM heeft aangegeven dat dit maar ten dele klopt. Er zijn grote zorgen in de sector over:

---

¹

- Hoofdpijnen cultuur 2022 – Herstel, vernieuwing en groei, Tweede Kamer, 2021-2022, 32 820, nr.467
- Brief betreffende: Uitvoeren motie over het isoleren van monumenten, 11 juli 2022

- De na-ijleffecten van de coronacrisis en de coronamaatregelen;
- De betaalbaarheid van de verduurzamingsopgave;
- De gevolgen van de klimaatverandering, zoals verdroging en funderingsproblemen, en overstromingen;
- Aardbevingsschade;
- Stijging van materiaalkosten;
- Tekort aan vaklieden;
- Gebrekkige kwaliteit en kwantiteit gemeentelijke erfgoedmedewerkers en tekort aan steun en toezicht door provincies.

Behalve het tekort aan gemeentelijke expertise worden de andere aandachtspunten in het eindrapport niet genoemd.

Het is verheugend om te zien dat het programma Erfgoed Deal aantoonbaar leidt tot meer aandacht voor erfgoed bij ruimtelijke ontwikkelingen. Dat betekent dat het programma Erfgoed Deal voortgezet en verbreed moet worden. Het ligt voor de hand dat daar waar de beleidsdoelen van andere departementen erin opgenomen zijn, bijvoorbeeld klimaat, energie en wonen, die departementen ook meebetalen aan de voortzetting en verbreding van de Deal.

Over het roerend erfgoed, dat vooral door musea wordt beheerd, stelt het eindrapport dat het van hoge kwaliteit is en tussen 2016 – 2021 niet is veranderd. De musea hebben echter door de coronacrisis grote continuïteitsproblemen gekregen, wat zich kan vertalen in een noodgedwongen minder goede zorg voor de artefacten en collecties. Daarnaast ligt er een kritisch rapport van de Commissie Collectie Nederland in opdracht van de Raad voor Cultuur, waarin forse aanpassingen worden voorgesteld in de omgang met cultuuroederen. Het eindrapport meldt hier niets over.

Hoofdvraag 2: Was het erfgoedbeleid doeltreffend en doelmatig

Het eindrapport stelt dat tussen 2016 en 2021 slechts ‘in zeer beperkte mate’ systematisch effectonderzoek en doelmatigheidsonderzoek is uitgevoerd. Toch concludeert DSP ‘voorlopig’ dat het beleid grotendeels effectief is. Deze voorlopige conclusie baseert DSP op de oordelen van deskundigen tijdens de beleidsdoorlichting. Deze oordelen zijn echter niet toegevoegd aan het eindrapport. De FIM vindt dat een onderzoek verifieerbaar moet zijn.

De FIM heeft op 25 juni 2022 schriftelijk laten weten zowel procesmatige als inhoudelijke kanttekeningen te hebben bij de uitvoering van de beleidsdoorlichting. De FIM ervoer een gebrek aan transparantie en validatiemogelijkheden. De FIM vindt de voorlopige conclusie van DSP prematuur en zwak onderbouwd en kan de voorlopige conclusie dat het beleid grotendeels effectief is niet zondermeer onderschrijven.

De FIM heeft juist in haar eerdere brief van 25 juni 2022 laten weten dat het huidige erfgoedbeleid voor een aantal deelsectoren niet effectief en doeltreffend is. Het eindrapport gaat niet in op de voorbeelden die de FIM in haar brief noemt.

De FIM wil daarom nogmaals met klem onder de aandacht brengen dat het huidige erfgoedbeleid niet effectief en doeltreffend is voor interieurs, maritiem erfgoed, klinkend erfgoed, erfgoed in de leefomgeving en immaterieel erfgoed. Dat komt door de opdeling in de Erfgoedwet in 2 lijnen: gebouwd en roerend erfgoed, waarbij het beschermingsregime van gebouwd erfgoed voortkomt uit de Monumentenwet en het beschermingsregime van roerend erfgoed uit de museumwetten, met name uit de Wet op Behoud van Cultuurbezit. De beleidsdoorlichting en de wetsevaluatie hadden juist deze opdeling en het verschil in beide beschermingsregimes kritisch moeten onderzoeken op effectiviteit en doeltreffendheid, waarna ook de doelmatigheid bekeken had kunnen worden. Dit is helaas niet gebeurd.

Hoofdvraag 3: Welke uitdagingen komen eraan en wat betekenen deze voor het erfgoedbeleid

Het eindrapport stelt dat de volgende vier uitdagingen op de sector afkomen:

- samenstelling van de bevolking verandert
- naast behoud ook aandacht voor de maatschappelijke betekenis van erfgoed
- grote ruimtelijke opgaven schuren met duurzaam erfgoedbehoud
- kwantiteit en kwaliteit gemeentelijke erfgoedmedewerkers schiet tekort

Waarom DSP juist deze vier uitdagingen beschouwt als de vier grote uitdagingen voor de toekomst wordt uit het eindrapport niet duidelijk. Bij de conclusies gaat DSP dan ook alleen in op deze vier autonome uitdagingen (naast een aantal specifieke uitdagingen voor deelsectoren). De FIM is van mening dat het eindrapport een aantal belangrijke – zo niet de belangrijkste – uitdagingen buiten beschouwing laat. Belangrijke en niet te vermijden uitdagingen zijn vooral:

- Klimaatverandering en waterhuishouding;
- Energietransitie en verduurzaming;
- Woningopgave en bevolkingsgroei;
- Democratische vernieuwing en participatie.

Deze vier grote en uitdagende opgaven gelden ook voor de erfgoedsector en vragen dus ook om daarop toegesneden erfgoedbeleid. Deze vier uitdagingen zullen dan ook in het nieuwe erfgoedbeleid moeten worden opgenomen.

Het eindrapport stelt dat de grote maatschappelijke uitdagingen op het terrein van woningbouw, verduurzaming en klimaatadaptatie soms op gespannen voet staan met duurzaam behoud van erfgoed. De FIM vindt dit een achterhaalde opvatting. Erfgoed kan juist en inspirerend en richtinggevend voorbeeld zijn en bijdragen aan het aanpakken van deze grote maatschappelijke uitdagingen en juist daarmee zorgen voor duurzaam behoud van erfgoed. Het programma Erfgoed Deal zet dat in het juiste perspectief. De FIM hoopt dat OCW dit perspectief breed omarmt en opneemt in het nieuwe erfgoedbeleid dat integrale erfgoed-inclusieve ontwikkelingen juist een inspirerend en richtinggevend perspectief bieden voor de grote maatschappelijke uitdagingen.

Het eindrapport stelt, zoals ook al langer door de erfgoedsector, IPO, VNG en de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed wordt aangegeven, dat de kwaliteit en capaciteit van gemeentelijke erfgoedmedewerkers sterk is afgenomen. Juist deze constatering maakt dat de 'voorlopige' conclusie dat de doeltreffendheid van het erfgoedbeleid 'grotendeels effectief' is, niet zomaar getrokken kan worden. Als het Rijk een deel van het erfgoedbeleid decentraliseert, terwijl de conclusie is dat gemeenten dat kwalitatief en kwantitatief niet goed kunnen opvangen, is het centrale doel van het Rijk met erfgoed, namelijk behoud en toegankelijkheid, dus niet goed geborgd en daarmee is het erfgoedbeleid dus niet voldoende effectief.

Reactie op Deel 1 'Erfgoedbalans'

VORM:

De voorgaande Erfgoedbalansen (uit 2009 en 2017) waren op zichzelf staande uitgaven. Ze waren op een toegankelijke manier geschreven en aantrekkelijke vormgegeven, rijk geïllustreerd met veel grafieken en diagrammen die uitnodigen om je als lezer in de 'harde data' te verdiepen. Het waren twee documenten die geschikt waren voor een breed publiek en waarmee je als sector 'voor de dag kon komen'. Een dergelijk aantrekkelijk en zorgvuldig document straalt ook een ambitie uit naar de buitenwereld: erfgoed doet ertoe en OCW/RCE laten dit belang zien. De Erfgoedbalans was daarmee veel meer dan nu een document om het belang van erfgoed buiten de sector, en voor het algemeen belang van Nederland, te duiden en op een toegankelijke manier te illustreren.

De huidige Erfgoedbalans zit 'weggestopt' in een lijvig – en allesbehalve publiek toegankelijk gemaakt - rapport. Alleen al om die reden is dit een gemiste kans: de sector mist een mooi document om publiek en politiek te bereiken. Vanuit dat 'lobby' standpunt is het aan te raden om voor de volgende Erfgoedbalans weer te kiezen voor de eerdere vorm: een zelfstandig en aantrekkelijk vormgegeven document, als visitekaartje van de sector waarmee ook de politiek goed benaderd kan worden.

INHOUD:

In de Erfgoedbalans 2017 worden diverse aanbevelingen en adviezen gegeven wat betreft vervolgonderzoek of aanvullende monitoring om inzicht te krijgen in de effectiviteit van het gevoerde beleid.

Omdat de Erfgoedbalans nu een onderdeel van de beleidsdoorlichting is, is het niet altijd duidelijk waar de 'open eindjes' van de vorige Erfgoedbalans worden besproken. Dit komt de leesbaarheid én bruikbaarheid van de Erfgoedbalans 2021 als toetsingsinstrument niet ten goede. Hieronder zullen we per punt nader ingaan op – in onze ogen – 'losse eindjes' uit de Erfgoedbalans 2017:

1) Gebouwd erfgoed:

Gebouwd erfgoed en ruimtelijke ordening

In de conclusie over de zorg voor de historische omgeving stelt de Erfgoedbalans 2017 (p.28) het volgende: *Van belang is dat de komende jaren de monitoringsystematiek voor cultureel erfgoed in de ruimtelijke ordening verder wordt verbeterd, zodat ontwikkelingen beter*

kunnen worden gevolgd. In de huidige Erfgoedbalans wordt geen uitspraak gedaan over of er een betere monitoring heeft plaatsgevonden.

>> Aandachtspunt FIM: Is de monitoringssystematiek voor cultureel erfgoed in de ruimtelijke ordening verder verbeterd? Zo ja, hoe dan en zo nee: waarom niet?

Aanwijzing van rijksmonumenten, beschermde dorps- en stadsgezichten

DSP schrijft dat de lijst statisch is en dat er weinig verandering heeft plaatsgevonden. Zorgen zijn er over modern erfgoed, zoals wederopbouw en Post 65. In plaats van objecten/gebieden aan te wijzen, worden er convenanten getekend tussen RCE en gemeenten. De 30 wederopbouwgebieden hebben geen beschermde status. In de monitor van 2017 (p.28) werd aangegeven dat zou worden gemonitord in hoeverre de karakteristieken van de wederopbouwgebieden herkenbaar zijn gebleven. In het DSP-rapport staat dat RCE onderzoek verricht naar de wezenlijke veranderingen in de beschermde stads- en dorpsgezichten en wederopbouwgebieden. Dit is een vervolgonderzoek op 2016 (vergelijking 2011-2015). De resultaten zijn recent gepubliceerd in de Erfgoedmonitor. Tegelijk concludeert DSP op p.29 dat: *Er is vooralsnog geen inzicht in of het gevoerde beleid met betrekking tot de wederopbouwgebieden en het Post 65 erfgoed effectief is.* Daarom is niet te zeggen of het maken van afspraken/opstellen van convenanten heeft bijgedragen aan het doel.

>> Aandachtspunt FIM: het is niet duidelijk of het maken van afspraken of het opstellen van convenanten heeft bijgedragen aan een betere bescherming. FIM vraagt daarom om evaluatie van deze aanpak. Werken vrijwillige convenanten beter dan gebieden aan te wijzen als beschermd, c.q. objecten op de rijksmonumentenlijst te plaatsen?

Staat van de gebouwde rijksmonumenten

Erfgoedbalans 2017, p.41: De RCE werkt samen met provincies aan een betere monitoringssystematiek waarmee de komende jaren toegewerkt kan worden naar een landelijk dekkend overzicht van de staat van de gebouwde rijksmonumenten. Via de Erfgoedmonitor is de staat van Rijksmonumenten te zien: 85 procent van de rijksmonumentale objecten (niet-woonhuizen) is in redelijke of goede staat. 12 procent is in matige staat en 3 procent in slechte staat.

>> FIM-aandachtspunt: DSP doet verder geen uitspraken over de landelijke dekking of de kwaliteit daarvan. Feit is dat het hier alleen Rijksmonumenten betreft. Er is geen goed overzicht van de staat van gemeentelijke of provinciale monumenten. FIM zou willen dat gemeenten of provincies ook verantwoordelijk zijn voor een goede monitoring van de door hun eigen bevoegd gezag aangewezen monumenten.

Instandhoudingsplicht

Van de 345 gemeenten geeft 49 procent aan dat er onvoldoende personeel is voor de taakuitvoering op het gebied van monumenten/beschermde gezichten (Monitor Monumenten en Archeologie Gemeenten, 2021). Van die groep (in totaal 170 gemeenten) stelt 71 procent onvoldoende toe te komen aan toezicht en handhaving. Veel gemeenten geven aan onvoldoende deskundigheid in huis te hebben, met name waar het gaat om architectuurhistorie, bouwhistorie en restauratietechniek. Slechts 37% van de gemeenten geeft aan wel over voldoende personeel te beschikken.

>> Aandachtspunt: FIM vraagt om een landelijk actieplan om capaciteit voor erfgoed- en monumentenzorg bij gemeenten op peil te brengen.

Stelsel van subsidieregelingen

DSP haalt de conclusies aan van het eerdere door Ecorys (2018) uitgevoerde onderzoek naar het stelsel. Op hoofdlijnen zit het stelsel goed in elkaar en verkeren de rijksmonumenten in NL over het algemeen in goede staat. Woonhuizen zelfs iets beter dan andere (semi-openbare) monumenten. Echter, voor een beperkt aantal zeer grote monumenten voldoen de regelingen niet. Pagina 33: *Een beperkt aantal (zeer) grote monumenten, met een grote onderhouds- en restauratiebehoefte, wordt niet goed bediend in het huidige stelsel. Meerdere respondenten benoemen de grote monumenten en groene monumenten als een probleem. Iets waar ook de FIM aandacht voor vraagt in haar brief uit juli 2021: een goede regeling ontbreekt.*

Ook naar de kwetsbare positie van groen erfgoed wordt verwezen. Pagina 33: *Het beheer en onderhoud van groen erfgoed staat wel onder druk, zo is te lezen in de evaluatie. De afwijzing van aanvragen heeft vergaande consequenties: een jaar lang geen onderhoud plegen kan al leiden tot onherstelbare schade van groen erfgoed. De FIM stelt tijdens de beleidsdoorlichting dat de hoogte van de SIM niet meer toereikend is. Ze wijst erop dat de SIM niet geïndexeerd wordt.*

>> Aandachtspunt FIM: FIM blijft aandringen op een structurele oplossing voor de zeer grote monumenten en het groen erfgoed (zie verder FIM-reactie op de Kamerbrief en de evaluatie van het stelsel).

2) Vakmanschap en restauratiekwaliteit:

Het rijk subsidieerde in de periode drie instellingen om restauratiekwaliteit en opleiden van vaklieden te stimuleren: ERM, NCE en ROP. Respondenten zijn positief over het werk van deze organisaties. In welke mate de investering in de kwaliteit van erfgoedopleidingen effectief is, valt op basis van documentatie niet vast te stellen, stelt DSP.

Opvallend is de onbekendheid met de uitvoeringsrichtlijnen bij gemeenten en in het vergunningentraject. Respondenten zien meerwaarde in investeren in vakmanschap, worden zelfs essentieel genoemd.

>>FIM-aandachtspunt: gelet op de precare situatie van kleinschalige, ambachtelijke opleidingen is het belangrijk om goed onderzoek te doen naar het belang van de rol van de overheid en/of de bekostiging van dit type onderwijs. Investeren door de nationale of provinciale overheid in erfgoedopleidingen is van essentieel belang, zolang erfgoedopleidingen geen plek krijgen in het reguliere MBO-onderwijs. Vanwege de kleine aantallen leerlingen is het voor het ROC niet rendabel om zulke kleinschalige opleidingen te organiseren. FIM vindt de kwetsbaarheid van deze opleidingen voor de instandhouding van het gebouwde erfgoed niet wenselijk en een risico voor de staat van monumenten op de langere termijn.

3) Participatie en Erfgoedbereik

Kregen deze onderwerpen in de voorgaande balansen een apart hoofdstuk, nu ontbreekt dit. Het onderwerp komt wel terug als onderdeel van de beleidsdoorlichting. Ook wordt het verdrag van FARO genoemd bij het immaterieel erfgoed en hoofdstuk over digitalisering. Maar een algemeen hoofdstuk erover ontbreekt. Gelet op het grote maatschappelijke belang van erfgoed is dit op z'n zachts gezegd opvallend.

>>FIM-aandachtspunt: in een volgende Erfgoedbalans verdient deze onderwerpen een eigen hoofdstuk. Door de landelijke uitrol van het provinciale vrijwilligersonderzoek zullen

er ook meer data beschikbaar zijn om beleid en beleidsdoelen te kunnen evalueren.

Reactie op Deel II Wetsevaluatie

De FIM meent, zoals zovelen in de erfgoedsector, dat de Erfgoedwet niet echt vernieuwend was, maar eerder bedoeld was om bestaand beleid in 6 bestaande wetten samen te voegen en in één wet vast te leggen. Daarmee was de Erfgoedwet in essentie vooral een reparatiewet, om alle losse eindjes keurig in een juridisch kader te plaatsen. Het bleef daarmee bij het vastleggen van het toenmalige heden en werd niet een wet die voorzag in ontwikkelingen die in de toekomst op stapel stonden.

Best bijzonder is dan dat nu in 2023, 7 jaar na de inwerkingtreding van de Erfgoedwet in 2016, geconcludeerd wordt dat de wet eigenlijk niet geëvalueerd kan worden, omdat er in de beleidsperiode 2016-2021 slechts in zeer beperkte mate systematisch effectonderzoek en doelmatigheidsonderzoek is uitgevoerd. Slechts op grond van niet te verifiëren ‘oordelen van deskundigen’ concludeert DSP ‘voorlopig’ dat het beleidsinstrumentarium grotendeels effectief is. Het lijkt niet erg geloofwaardig dat de Erfgoedwet, ondanks de ingrijpende maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkelingen vanaf 2016, nog steeds ‘effectief’ is, ook al is daar geen onderzoek naar gedaan in de periode 2016-2021.

Nog vreemder wordt deze ‘voorlopige’ conclusie van DSP, omdat het eindrapport stelt dat het tweede en derde specifieke doel van de Erfgoedwet, namelijk ‘harmonisatie van beschermingsregimes’ en ‘verlagen regeldruk en administratieve lasten’ niet zijn gehaald.

Bovendien, nogmaals, de FIM heeft in haar brief van 25 juni 2022 namens haar 40 monumentenorganisaties duidelijk gemaakt dat de opdeling van de ‘beschermingsregimes’ in museale en monumentale beschermingsroute ervoor zorgt dat diverse soorten erfgoed niet of onvoldoende beschermd zijn, zoals interieurs, klinkend erfgoed, maritiem erfgoed, erfgoed in de leefomgeving en immaterieel erfgoed. Juist deze opdeling in verschillende beschermingsregimes had door DSP kritisch geëvalueerd moeten worden, hetgeen niet is gebeurd.

De FIM onderschrijft dan ook niet de opmerking in het eindrapport, dat “De erfgoedsector zelf oordeelt dat de heterogeniteit van regimes, gelet op de verschillen tussen deelsectoren, grotendeels gerechtvaardigd zijn en recht doen aan de behoeftes in de praktijk.” De FIM vindt dat DSP zich had moeten verdiepen in de FIM-brief van 25 juni 2022, waarin toegelicht is dat de heterogeniteit van regimes ervoor zorgt dat deelsectoren niet effectief beschermd zijn. Deze heterogeniteit is niet gebaseerd op de culturele waardering van deze deelsectoren en het soort bescherming dat deze deelsectoren nodig hebben voor hun behoud en toegankelijkheid, maar op een juridische onderverdeling in roerende en onroerende zaken. Simpele juridificering van erfgoedbeleid doet de kwaliteit van de erfgoedzorg in dit geval geen goed. Dit zou DSP op zijn minst nader onderzocht moeten hebben in zijn wetsevaluatie. De opmerking dat ‘de erfgoedsector zelf’ deze opdeling gerechtvaardigd vindt, wordt door de FIM, die 40 grote monumentenzorgorganisaties vertegenwoordigt, dus niet gedeeld.

Erfgoed en de Leefomgeving

Om ervoor te zorgen dat de waarde van erfgoed in de leefomgeving erkend wordt, zet OCW in op een aantal sporen, zoals beleidsbeïnvloeding op interdepartementaal niveau en via de RCE op een integrale uitwerking op de uitvoeringspraktijk. OCW neemt deel aan interdepartementale overleggen over de grote transities op alle ambtelijke en bestuurlijke niveaus. Ook is er regulier strategisch overleg met de provincies. Daarnaast wordt het instrument van de gebiedsbiografie in Omgevingsagenda's, ontwerp onderzoek, NOVEX- en andere gebieden en trajecten ingezet om te faciliteren en financieel te ondersteunen bij grote gebiedsgerichte aanpakken.

Pagina 44: De andere departementen hebben in deze integrale beleidsontwikkelingen een belangrijke verantwoordelijkheid om erfgoed mee te nemen en de aansluiting van OCW bij andere departementen binnen het rijk, maar ook bij andere bestuurslagen is van groot belang, zo geven respondenten aan. Want het grootste risico is volgens meer respondenten dat erfgoed in de toekomst toch onvoldoende verankerd is. Een respondent zegt: 'Bij de grote opgaven, zoals de energietransitie en woningbouwopgave, speelt erfgoed onvoldoende een rol. Het is de erfgoedsector die zelf aan de bel moet trekken, want erfgoed is niet als vanzelfsprekend een partij.' Het rapport Aanhoudend Droog van de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed uit 2020 onderbouwt dit.

>>De FIM vraagt actie van OCW om belang van erfgoed in het 'integrale werken' bij andere departementen onder de aandacht te brengen.

Regelingen om dit te ondersteunen zijn de Erfgoed Deal en Actieprogramma Ruimtelijk Ontwerp (ARO). Wat betreft de Erfgoed Deal concludeert DSP (pagina 49): *Per project ontstaat er veel moois waar betrokkenen tevreden over zijn, zo wordt aangegeven, maar de impact van de Erfgoed Deal op nationaal niveau is niet onderzocht.*

Over de ARO schrijft het: Het effect van de ARO had groter kunnen zijn, wanneer effecten en inzichten breed gedeeld waren en tussentijdse aanscherping had plaatsgevonden.

>> FIM roept OCW op om meer werk te maken van interdepartementale samenwerking, met name ook qua financiering. Bijvoorbeeld voor een regeling als de Erfgoed Deal zou financiering vanuit BZK, LNV, IenW en Klimaat een belangrijk signaal afgeven. Met een paar miljoen euro per ministerie kunnen vele 'koploperprojecten' worden ondersteund.

Het DSP-Rapport concludeert dat door de grote druk op de openbare ruimte vanzelfsprekend ook grote druk op gebouwd erfgoed een van de grootste uitdagingen is voor de sector. P.39: *Vooraf de meerwaarde van monumenten bij grote opgaven (nog) meer inzichtelijk maken, kan helpen. Behoud, restauratie en herbestemming van monumenten dragen enorm bij aan een verbeterde leef- en omgevingskwaliteit in een omgeving/gemeenten. Presenteer de aanwezigheid van monumenten als kans in de ontwikkelingen van een gebied.*

Bovendien: De grote opgaven vragen veel van gemeenten en provincies en door een tekort aan kennis en capaciteit bij gemeenten en provincies is erfgoed niet altijd voldoende beschermd. Bovendien bestaan er grote verschillen in hoe gemeenten en provincies hiermee omgaan.

De grote uitdaging voor de erfgoedsector is juist die koppeling met de leefomgeving.

Pagina 50: *Erfgoed is onderdeel geworden van het beleid voor de leefomgeving, het moet zich steeds meer verhouden tot andere opgaven en andere partijen dragen ook een grotere verantwoordelijkheid voor de instandhouding van erfgoed. Erfgoed wordt in de huidige beleidscontext minder sectoraal en meer integraal benaderd, dat betekent ook veel voor de rol van andere stakeholders dan erfgoed. Erfgoed dient verbonden te zijn aan de grote transitie.*

In het onderzoek worden de grote woningbouwopgave en de energietransitie in relatie tot erfgoed als risico gezien. De bestuurlijke druk van betrokken overheden om bij deze opgaven vaart te maken is groot en de ruimte en tijd om erfgoed goed te positioneren is (te) klein. Beleidsadviseurs erfgoed maken zich zorgen dat erfgoed met de invoering van de Omgevingswet onvoldoende goed gepositioneerd is.

>> FIM: dus ook hier geldt dat capaciteit bij gemeenten en provincies heel belangrijk is, en ook een ander soort erfgoedprofessional vraagt die in staat is om erfgoed te positioneren in het krachtenveld van de ruimtelijke ordening. Investeer dus in bijscholing van erfgoedprofessionals. Ga met VNG om de tafel, juist met het oog op de nieuwe omgevingswet. Vraagt ook om een ander type erfgoedprofessional.

Verduurzaming van monumenten:

Nog een grote uitdaging die op de sector afkomt volgens de Erfgoedbalans: Pagina 44: *Diverse respondenten geven aan dat restauratie en verduurzaming van monumenten nog te veel gescheiden werelden zijn. Reguliere verduurzamingsgelden zijn niet gemakkelijk in te zetten voor monumenten, omdat het vaak om specifieke aanpassingen gaat. Slechts bij generieke aanpassingen is het mogelijk hiervan gebruik te maken. Tegelijkertijd is het bij regelingen met betrekking tot restauratie veelal niet mogelijk om verduurzaming mee te nemen, zo wordt door respondenten aangegeven. Een respondent zegt: 'Verduurzaming van monumenten is een gigantische opgave en dat zit nu nog niet goed genoeg in het systeem.*

>> De FIM pleit voor meer geld voor de DUMAVA-regeling voor monumenten. Meer aandacht vanuit BZK / Klimaat voor monumenten in de regelingen. Dit moet niet alleen een OCW aandachtspunt zijn, maar ook bij andere ministeries.

[Reactie op Conclusies en verzoeken van de FIM aan Staatssecretaris en Tweede en Eerste Kamer](#)

Aanpassing van de Erfgoedwet

De Erfgoedwet zou na 5 jaar geëvalueerd moeten worden, volgens de toezegging van de minister van OCW aan de Eerste Kamer. Nu de effectiviteit en doeltreffendheid van de wet onvoldoende kon worden onderzocht en zijn er daarmee dus niet goed conclusies te trekken over de doelmatigheid van de wet. Daar komt bij dat de ondertekening en ratificatie van de Faro Conventie vraagt om een herijking van de wijze waarop wij willen omgaan met de bescherming van erfgoed. De Erfgoedwet zal hierop aangepast moeten worden.

De beginvraag moet dan zijn welke waarde je wilt toekennen aan erfgoed en welke vormen van bescherming daarvoor nodig zijn. Daarop zou het beleidsinstrumentarium moeten worden toegesneden, zodat er een daadwerkelijk effectief en doeltreffend beleid mogelijk is en monitor dat beleid.

>> De FIM vraagt de Tweede Kamer om de Erfgoedwet binnen afzienbare termijn, zeg over maximaal 4 jaar, nogmaals grondig te evalueren en aan te passen aan nieuwe inzichten en ontwikkelingen.

Integrale visie

‘De verbouwing van Nederland’ en de demografische en maatschappelijke veranderingen vragen om een nieuwe proactieve houding binnen het erfgoedbeleid, stelt het DSP-rapport. De FIM vindt het daarom zeker wenselijk dat de rijksoverheid, uiteraard in nauwe samenspraak en samenwerking met de sector, een integrale visie uitwerkt, die laat zien hoe erfgoed een inspirerende en richtinggevende rol kan spelen in de aanpak van die grote maatschappelijke en ruimtelijke opgaven, wie daarbij nodig is, wie welke verantwoordelijkheid heeft en welke concrete stappen daartoe worden gezet.

>> De FIM vraagt, als grote vertegenwoordiger binnen het erfgoedveld, aan de overheid om een integrale, meerstemmige visie te ontwikkelen op het inzetten van erfgoed ter inspiratie en als richtinggevende kennisbron voor de aanpak van de grote maatschappelijke en ruimtelijke opgaven van de komende decennia.
